

Viite Sisäministeriö
Selvitys SM2017781
00.01.05.00
SMDno-2019-1971

ASIA Esiselvitys kansalaisuutta koskevien säännösten muutostarpeista

Kuurojen liitto ry ja Kuuloliitto ry ovat Vammaisfoorumin jäseniä. Vammaisfoorumi ja Vammaisten maahanmuuttajien tukikeskus Hilma haluavat osaltaan tukea tässä lausunnossa esitettyjä huomioita.

Kuurojen Liitto ry ja Kuuloliitto ry haluavat käyttää hyväksi mahdollisuutta lausua laatimastanne esiselvityksestä ja tuoda esiin epäkohtia, jotka liittyvät eriasteisesti kuulovammaisten tai aikuisiällä kuulonsa menettäneiden kansalaisuuden hakijoiden mahdollisuuksiin opiskella kansalliskieliä, osoittaa kielitaitonsa tai hakea poikkeamista kielitaitoedellytyksistä kansalaisuuslain 18 b §:n nojalla.

Kuurojen Liitto ry:n ja Kuuloliitto ry:n tietoon on tullut tapauksia, jossa kansalaislakia on sovellettu tavalla, joka asettaa aikuisena kuuroutuneen henkilön ongelmalliseen tilanteeseen kansalaisuutta hakiessa. Aikuisena kuuroutuneen erityisiä tarpeita puhutun suomen tai ruotsin kielen oppimisessa ja opiskelussa ei ole tunnistettu ja vaihtoehdoksi on esitetty kielitaidon osoittamista suomalaisessa tai suomenruotsalaisessa viittomakielessä. Tämä on erikoista, koska kansalaisuuslain 18 b §:ssä on määritelmä, että kielitaitovaatimuksista voidaan poiketa, jos 3) hakija ei pysty terveydentilansa taikka aisti- tai puhevamman vuoksi täyttämään kielitaitoedellytystä. Tämän kohdan tulee koskea sekä viittomakielisiä kuuroja että puhuttua äidinkieltä käyttäviä kuuroutuneita tai vaikeasti kuulovammaisia henkilöitä henkilökohtaisista kuulon apuvälineistä riippumatta. Kuuroutunut henkilö on menettänyt kuulonsa puhutun kielen oppimisen jälkeen.

Kuurojen Liitto ja Kuuloliitto esittävät, että kansalaisuuslain (359/2003) yksityiskohtaisia perusteluita täydennetään 18 b §:n osalta niin, että ne ottavat huomioon myös puhuttua kieltä äidinkielenään käyttävien kuuroutuneiden henkilöiden tarpeet. On tärkeää myös varmistaa, että säännöksiä soveltavat virkamiehet tunnistavat sekä viittottua kieltä käyttävien kuurojen että puhuttua kieltä käyttävien kuuroutuneiden tarpeet kielitaidon osoittamisessa. Puhuttujen kielten ja viittomakielten kielijärjestelmät ovat erilaisia ja on luonnollista, että kuuro tai kuuroutunut henkilö haluaa osoittaa vieraan kielen taitonsa sellaisen modaliteetin eli vuorovaikutuskanavan varassa, joka on hänelle syntymästä asti tuttu.

Tarkennus on tärkeä tehdä, koska vaikeasti kuulovammaisia tai kuuroutuneita puhuttua kieltä käyttäviä henkilöitä on maahanmuuttajienkin joukossa todennäköisesti enemmän kuin viittomakieltä käyttäviä kuuroja henkilöitä, joiden osalta säännös on selkeä. Vaikeasti kuulovammaiset tai kuuroutuneet puhuttua kieltä käyttävät henkilöt sijoittuvat kansalaisuuslain kielitaitoedellytykseen nähden esitettyjen ääripäiden väliin, sillä he

tarvitsevat tietyissä vuorovaikutustilanteissa yhdenvertaisuuslain tarkoittamia kohtuullisia mukautuksia, kuten kirjoitustulkkauksia.

Ylipäättään olisi tärkeä selvittää, minkälaisia erityisjärjestelyjä kuuroutuneiden osalta on tehty yleisissä kielitutkinnoissa ja miten ne ovat onnistuneet. Kuurojen Liitto ja Kuuloliitto ovat huolissaan siitä, että kuuroutuneet kansalaisuutta hakevat henkilöt eivät välttämättä ole olleet tietoisia oikeudestaan erityisjärjestelyihin tai eivät ole valittaneet kielitaidon perusteella hylätyistä päätöksistä tai pahimmillaan he eivät ole osanneet tehdä asiassa valitusta.

Aikuisena kuulovamman saaneen tai kuuroutuneen henkilön osallistuminen viittomakielen opetukseen osana Suomeen kotoutumista ei yleensä ole tarkoituksenmukainen vaihtoehto. Suurin osa suomalaisista kuuroutuvista tai kuuroutuneista henkilöistä on koko ikänsä toiminut ainoastaan puhutulla kielellä ja usein he haluavat säilyttää kosketuksen omaan elinpiiriinsä ja ennen kaikkea omaan äidinkieleensä, puhuttuun suomeen tai ruotsiin. Viittomakielen käyttäjät ovat yleensä synnynnäisesti kuuroja tai vaikeasti kuulovammaisia. Kuuroutuminen on laaja-alaisesti arkielämään vaikuttava ja herkkä yksilön identiteettiin liittyvä vammautumisen muutosprosessi, ja kokemuksemme mukaan tällaiset henkilöt hakeutuvat viittomakielen pariin harvoin.

Tulkkauksen käyttö kirjoitetun kielen varassa ts. kirjoitustulkkauksella on tälle kohde ryhmälle soveltuva tapa osallistua vuorovaikutukseen asiointi- tai ryhmätilanteissa tai esimerkiksi opiskelussa. Maahanmuuttotilanteessa halu oppia uuden maan kieli on yleensä vahva, sillä työssäkäynti, sosiaaliset suhteet ja yhteiskunnan palveluihin pääsy joka tapauksessa edellyttävät vähintään kirjoitetun kielen taitoa.

Mahdollisuudet saada kielikoulutusta

Kuurojen Liitto ja Kuuloliitto ihmettelevät, että maahanmuuttajien kieliopintoihin osallistumisen esteenä on ollut Kelan tulkkauksen palvelu, jota on voinut kevääseen 2020 asti saada ainoastaan suomen- tai ruotsinkielisen puheen kirjottamiseen suomen- tai ruotsin kieliseksi tekstiksi tai kirjoitetun suomen- tai ruotsinkielisen tekstin ääneen lukemiseen. Suomalainen palvelujärjestelmä on siten estänyt kuuroutuneita maahanmuuttajia oppimaan suomen tai ruotsin kieltä. Maahanmuuttajien oma kieli on yleensä joku muu kuin suomi tai ruotsi. Näin ollen heidän mahdollisuutensa kouluttautua ja osallistua kielitaidon arviointiin on olennaisesti heikompi kuin kuulevilla (=normaalikuuloisilla) maahanmuuttajilla.

Toisekseen vaikeasti huonokuuloisen tai kuuroutuneen henkilön on mahdotonta suorittaa puheen ymmärtämisen osakoetta tilanteessa, jossa hän ei samaan aikaan näe puhujan kasvoja ja huulten liikkeitä (kun kuunnellaan kuulokkeista nauhoitettua puhetta). Vaikea kuulovamma vaikeuttaa myös puheen artikuloinnin oppimista, sillä kuulovamman laadusta riippuen esimerkiksi tiettyjen äänteiden (varsinkin konsonantit k,t,p,s,h) erottelu ja puheesta selvän saaminen on mahdotonta – osaa niistä henkilö ei välttämättä edes kuule paitsi äänen voimakkuuden, myöskään äänen taajuuksien vuoksi (ns. puhebananaanin alueella oleva kuulovamma). Tästä syystä kuuroutuneen henkilön vieraan kielen puheesta voi olla hyvin vaikea saada selvää, jos esimerkiksi tietyt konsonantit puuttuvat puheesta. Oman, lapsena opitun äidinkielen tuottaminen puheella lähes virheettömästi on mahdollista, vaikka henkilö ei keskustelukumppanin puhetta kuulisikaan.

On myös hyvä huomata, että eri kielten välillä on eroja siinä, kuinka vaikeita ne ovat kuulovammalaiselle oppia. Esimerkiksi ne kielet, joissa on paljon kovia konsonantteja, ovat

kuulovammaisille vaikeampi oppia. Erityisesti tämä korostuu tilanteessa, jossa henkilö on kokonaan kuuroutunut ja joutuu toimimaan pääasiassa huulilukemisen avulla.

Kielitaidon osoittaminen

Osa kuuroutuneistakin henkilöistä haluaa osoittaa kielitaitonsa yleisellä kielitutkinnolla. Kuurojen Liitto ja Kuuloliitto kokevat ongelmaksi kuuroutuneiden maahanmuuttajien kielitaidon osoittamisen kannalta sen, että yleisten kielitutkintojen suorittamista täsmäntävässä ohjeessa luetellaan kolme osakoekombinaatiota, joista mitään osakoetta kuuroutunut henkilö ei kokonaisuudessaan pysty suorittamaan, koska niissä tarvitaan kuuloa ja/tai puhekykyä:

- puhuminen ja kirjoittaminen
- puheen ymmärtäminen ja kirjoittaminen
- tekstin ymmärtäminen ja puhuminen.

Esitämme, että kuuroutuneen henkilön kielitaidon arvioinnissa olisi kohtuullista saada valikkoon mukaan neljäs kombinaatio: **tekstin ymmärtäminen ja kirjoittaminen**. Mikäli tämä tälläkin hetkellä on jo mahdollista esimerkiksi lääkärintodistuksen ja muun asiantuntija-arvion perusteella, asia tulisi saattaa laajempaan tietoon ja vähintään yleisten kielitutkintojen järjestäjille, joiden vastuulla erityisjärjestelyiden toteuttaminen on. Kaikilla suomen tai ruotsin kielen opettajilla ei käsityksemme mukaan ole mahdollisuutta tai taitoa tehdä selkoa erityyppisten ja –asteisten kuulovammojen vaikutuksesta puhutun kielen oppimiseen. Kielten opettajat ovat ammattilaisia kyseisen kielen opettamisessa mutta kuulovamman vaikutuksen arviointiin kielen oppimiseen tarvitaan myös muiden ammattilaisten, kuten audiologin, puheterapeutin ym., arviota. Myös muiden vammaisryhmien kuin kuulovammaisten erityistarpeita olisi tarpeen arvioida laajemmin esimerkiksi luku- ja kirjoitustaidon haasteiden osalta.

Suomessa kuulovammaisten suorittamissa erilaisissa koulututkinnoissa tehdään mukautuksia ja erityisjärjestelyjä kuulovamman takia ja esimerkiksi ylioppilaskirjoituksissa kuulovammaiset kokelaat osoittavat kielitaitonsa vieraisissa kielissä ääniaineistoltaan rajoitetussa kokeessa. Näin varmistetaan se, että koe tosiasiallisesti mittaa kokelaan kielitaitoa eikä hänen kuulovamman tasoa. Myös yleisessä kielitutkinnossa tulisi ottaa huomioon kokelaan kuulovamma ja mahdollistaa tutkinnon suorittaminen tarvittaessa ilman ääniaineistoa. Kuuroutuneen henkilön kielitaidon arvioinnissa tulisi olla keskiössä kielen tekstin ymmärtäminen ja kirjoittaminen. Lisäksi tulisi varmistaa, että jos kielitaidon osoittamisessa vaaditaan puheen ymmärtämisen osoittamista, tulee sen tapahtua tavalla, joka on kuuroutuneelle esteetön ja saavutettava. Tällaisessa tilanteessa kuuroutunut näkee puhetta esittävän henkilön huulion. Huulion näkeminen tukee kuuroutunutta puheesta selvän saamisessa, koska pelkän kuulon avulla hänen on mahdotonta saada puheesta selvää. Lähtökohtaisesti esitämme kuitenkin, että kuuroutuneen kansalaisuutta hakevan kielitaitoa mitattaisiin ilman ääniaineistoja, kuten esimerkiksi ylioppilaskokeessa kuulovammaisten kokelaiden kohdalla tehdään. Näin varmistetaan se, että kielitaidon osoittamisessa mitataan tosiasiallisesti henkilön kielitaitoa eikä kuulovamman astetta.

Liitot tunnistavat ratkaisuja, joiden avulla myös kuuroutuneilla maahanmuuttajilla voisi olla tosiasiallinen mahdollisuus oppia suomen tai ruotsin kieltä. Näistä kaksi tärkeintä ovat

- kielitaidon osoittamista edeltävän kotoutumiskoulutuksen ja muun aikuisille maahanmuuttajille suunnatun kielikoulutustarjonnan kehittäminen
- koulutuksessa käytettävän opiskelutulkauksen kehittäminen.

Liitot tarjoavat mielellään asiantuntemustaan näiden asioiden edistämiseen.

Lausunnon keskeinen sisältö

- Kuurojen Liitto ja Kuuloliitto esittävät, että kansalaisuuslain yksityiskohtaisia perusteluita täydennetään 18 b §:n osalta niin, että ne ottavat huomioon myös puhuttua kieltä äidinkielenään käyttävien kuuroutuneiden henkilöiden tarpeet, kuten viittomakieltä käyttävien kuurojen osalta on jo tehty.
- Olisi tärkeä selvittää, minkälaisia erityisjärjestelyjä kuuroutuneiden osalta on tehty yleisissä kielitutkinnoissa ja miten ne ovat onnistuneet.
- Kuuroutuneen henkilön kielitaidon arviointiin ja osoittamiseen yleisellä kielitutkinnolla tulee saada uusi mahdollisuus osoittaa kielen osaaminen: **tekstin ymmärtäminen ja kirjoittaminen**.
- Kielikoulutustarjonnan ja Kelan tulkkauspalvelun kehittäminen maahanmuuttajien ja kieltä opettelevien eriasteisesti kuulovammaisten kannalta.

Helsingissä 21.8.2020

Markku Jokinen
Toiminnanjohtaja
Kuurojen Liitto ry

Sanna Kaijanen
Toiminnanjohtaja
Kuuloliitto ry

Lisätietoja:

Erytisasiantuntija Pirkko Selin-Grönlund (pirkko.selin-gronlund@kuurojenliitto.fi)

Kehittämispäällikkö Anniina Lavikainen (anniina.lavikainen@kuuloliitto.fi)

Vammaisfoorumi ry:n puolesta

Sari Kokko
Puheenjohtaja
Vammaisfoorumi ry

Pirkko Mahlamäki
Päsihteeri
Vammaisfoorumi ry

Karoliina Mäki
Koordinaattori
Vammaisten maahanmuuttajien Tukikeskus Hilma